

Norbert Wójtowicz

Krajowa Konferencja Naukowa nt. Propaganda antykościelna w Polsce w latach 1945-1978

Wrocławski Przegląd Teologiczny 7/2, 196-198

1999

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Krajowa Konferencja Naukowa nt. *Propaganda antykościelna w Polsce w latach 1945-1978*

W ostatnich dniach listopada tego roku (29-30 XI 1999) w sali Rady Wydziału w budynku Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Wrocławskiego odbyła się konferencja poświęcona najnowszej historii polskiego Kościoła. W trakcie obrad podjęto problem funkcjonowania antykościelnej propagandy w okresie od końca drugiej wojny światowej do momentu wyboru kard. Karola Wojtyły na Stolicę Piotrową. Oczywiście były to daty czysto umowne, w rzeczywistości skoncentrowano się bowiem głównie na pierwszej części tego okresu. Mówiąc o propagandzie nie skupiano się tylko i wyłącznie na stopniu prawdziwości zawartych w niej stwierdzeń. Pamiętając, że jak zauważał w głośnej pracy *Wojna psychologiczna* amerykański socjolog i teoretyk propagandy Leinberger: „to właśnie cel czyni z materiału propagandę, a nie jego prawdziwość czy nieprawdziwość”, autorzy wystąpienia wskazywali na rozmaite zabiegi manipulacyjne z tym związane.

Poniekąd interdyscyplinarny charakter konferencji sprawił, że wśród uczestników obok politologów pojawili się przedstawiciele takich dyscyplin jak historia czy filozofia. W obradach, podczas których wygłoszono 13 referatów i komunikatów, oprócz wrocławian udział wzięli referenci z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Uniwersytetu Warszawskiego, Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy, Uniwersytetu Gdańskiego i Uniwersytetu Szczecińskiego. Organizatorem konferencji był kierowany przez prof. dr. hab. Stanisława Dąbrowskiego Zakład Historii Najnowszej i Ruchów Społecznych wspomnianego na wstępie Instytutu. Obradom w pierwszym dniu z ramienia gospodarzy przewodniczył prof. Dąbrowski. Kierownikiem organizacyjnym konferencji była dr Barbara Rogowska i ona też pokierowała przebiegiem sesji w dniu następnym.

Obrady rozpoczęły dwa wystąpienia próbujące usytuować istotny problem konferencji w określonym kontekście kulturowym. Na początku prof. dr hab. Wojciech Kaute zarysował problematykę związaną z tematem „*Krytyka religii i Kościoła w PRL na tle przeobrażeń kultury i cywilizacji XX wieku*”. Po tym wystąpieniu dr Krystyna Rogaczewska nadal pozostając przy temacie kultury omówiła *Propagandę antykościelną w okresie kultury socrealizmu*.

W dalszych referatach głos mieli gospodarze, którzy skoncentrowali się na zawierającym głośne stwierdzenie „przebaczamy i prosimy o przebaczenie” *Orędziu biskupów polskich do biskupów niemieckich* z listopada 1965 roku. Dokument ten wywołał natychmiastowe poruszenie w kręgach władzy, które dostrzegły w nim uzurpację Kościoła do ingerencji w politykę międzynarodową państwa. Na początku dr Barbara Rogowska zarysował problematykę związaną z reakcjami na ten dokument zawartymi w dokumentach PZPR. Następnie prof. dr hab. Stanisław Dąbrowski ukazał w swoim wystąpieniu to zagadnienie przez pryzmat wystąpień prasowych. Wskazywał przy tym na interpretacje i oceny pojawiające się zarówno ze strony prasy partyjnej, jak i tzw. prasy katolickiej.

Kolejny referent dr Wojciech Jurkiewicz zapoznał zebranych z problemem *Antykościelnej propagandy na łamach miesięcznika „Wiedza i Życie” w latach 1950–1956*. Podkreślał przy tym na ogromne znaczenie, jakie miało ówczesnie naginanie pewnych faktów do odgórnie propagowanej tezy o „naukowości” promowanego oficjalnie światopoglądu.

Po przerwie głos zabrał prof. dr hab. Romuald Turkowski, który starał się przybliżyć pojawiające się w latach 1949-1956 „wierzenia ludowe” polskiej wsi. Referent położył nacisk na reakcje propagandy na serię licznych cudów nawiązując również do najgłośniejszego z nich – cudu w katedrze lubelskiej.

Następnie mgr Norbert Wójtowicz w wystąpieniu *Walka o „kulturę świecką” w pracach pierwszego przewodniczącego Stowarzyszenia Ateistów i Wolnomyślicieli* przedstawił obecność problemu, jakim była działalność publicystyczna Andrzeja Nowickiego. Ta niezwykle barwna postać, zaliczana przez wielu do grona „osobistych nieprzyjaciół Boga”, zasłynęła z opublikowanych w latach pięćdziesiątych serii niezwykle agresywnych publikacji antykościelnych. Był on nie tylko pierwszym przewodniczącym SAIW, ale również głównym inicjatorem powstania tej skierowanej przeciw religii organizacji.

Nie można mówić o propagandzie antykościelnej nie wspominając o pokazowych procesach duchowieństwa z tego okresu, toteż dr Grzegorz Tokarz przypomniał głośną sprawę biskupa kieleckiego Czesława Kaczmarka. Zagadnienie to ukazane zostało przede wszystkim przez pryzmat ówczesnej oficjalnej propagandy „przewodniej siły narodu” – Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej.

Nieoczekiwanym wystąpieniem kończącym pierwszy dzień obrad był referat dr Ewy Waszkiewicz poświęcony stosunkowi władzy ludowej do funkcjonującej we Wrocławiu Gminy Żydowskiej. W sposób wyraźny odbiegał on od poruszanej dotychczas tematyki, a prawdę mówiąc, wprowadzenie go w sam środek konferencji powodowało wręcz pewien dysonans. Autorka omówiła wyniki swoich badań podkreślając, iż w okresie powojennym nie można mówić o represjach władz państwowych wobec tego związku wyznaniowego.

Drugiego dnia rozpoczęto obrady od wystąpienia mgr Anny Müller, która zapoznała uczestników z *Oceną działalności księdza Blachnickiego w latach 1955-1971*. Aczkolwiek autorka zamieściła w tytule datę 1971 jako górną cezurę to jednak w tekście wychodziła niejednokrotnie do czasów znacznie nam bliższych nawiązując do lat 80. Powstrzymała się ona od własnej oceny aktywności bohatera tego tekstu podkreślając, że poprzez liczne odwołania do myśli teologii wyzwolenia jest to postać dość kontrowersyjna.

Po tym wystąpieniu dr Łukasz Kamiński nakreślił problematykę związaną z *Antykościelną kampanią propagandową na Dolnym Śląsku w 1949 po ekskomunice członków partii marksistowskiej*. Groźba ekskomuniki wywołała bardzo żywiołowe reakcje w których pytano *qui bono?*, wskazując na działania papieżstwa zmierzające w interesie amerykańskich imperialistów do rozbitcia jedności w narodzie.

Mgr Krzysztof Kowalczyk z Uniwersytetu Szczecińskiego zapoznał zebranych z *Działalnością prorządowych organizacji katolickich na Pomorzu zachodnim w latach 1950-1956 jako jeden z elementów antykościelnej polityki władz PRL*. O ile początki funkcjonowania „księży-patriotów” i „księży PAX-owskich” w skali ogólnopolskiej są względnie znane, to nadal brakuje opracowań poświęconych zaistnieniu tych grup w regionie. Autor wystąpienia ukazał motywy przynależności i sposób funkcjonowania części duchowieństwa w tych strukturach skierowanych swym ostrzem przeciw działalności episkopatu.

Poświęconą prezentowaniu referatów część konferencji zakończył referat dra Jana Sielezina poświęcony udziałowi prasy wrocławskiej w walce z Kościołem w okresie obchodów milenijnych. Zagadnienie to, aczkolwiek dotyczyło zagadnień regionalnych, przedstawione zostało na znacznie szerszym tle ogólnej sytuacji w kraju.

Obrady przypięczętowała dyskusja nad zaprezentowanymi w trakcie konferencji wystąpieniami. W podsumowaniu obrad podkreślono, że mimo iż referaty dotyczyły różnych okresów i oświetlały problem z różnych stron, dało się zauważyć niezmienną metod funkcjonowania propagandy antykościelnej w Polsce Ludowej. Materiały z konferencji zostaną opublikowane w zapowiedzianym przez organizatorów osobnym wydawnictwie.

Norbert Wójtowicz

Ks. M. Chmielewski, *Metodologiczne problemy posoborowej teologii duchowości katolickiej*, Lublin 1999, ss. 344.

Rozprawa habilitacyjna: *Metodologiczne problemy posoborowej teologii duchowości katolickiej*, Lublin 1999, ss. 344, jest poświęcona nowemu problemowi w poszukiwaniach naukowych ks. dra Marka Chmielewskiego. Postawiony problem, którym jest ukazanie teologii duchowości jako samodzielnej i odrębnej dziedziny teologii katolickiej ma jasno sprecyzowaną we wstępie bazę źródłową. Jej wyraźne określenie zasługuje w obliczu bardzo bogatej i niezwykle zróżnicowanej pod względem merytorycznym literatury metodologicznej z zakresu duchowości na uznanie i świadczy zarówno o wszechstronnym zorientowaniu ks. doktora w zagadnieniach metodologicznych dotyczących teologii duchowości, jak i o zdolności do ich systematyzowania. Sprecyzowana podstawa źródłowa pozwoliła ks. doktorowi na przeprowadzenie wnikliwej analizy danych źródłowych w ramach określonego problemu i dopracowanie się zasadnych wniosków sformułowanych w syntetycznej ich prezentacji w zakończeniu rozprawy.

Biorąc pod uwagę z jednej strony niezwykle zainteresowanie problematyką duchowości w różnych jej formach, a z drugiej pojawianie się niepokojących zjawisk w postaci nowinkarstwa w życiu duchowym i relatywizacji problematyki duchowej, należy z wielkim uznaniem przyjąć trafność i oryginalność postawienia przez ks. dra Marka Chmielewskiego problemów metodologicznych w posoborowej teologii duchowości katolickiej. Autor rozprawy z wielką klarownością wprowadza nas we wstępie w motywację swego przedsięwzięcia. Wprowadzenie to ma zasadniczą wartość dla oryginalności koncepcji rozprawy i jej struktury, które są osadzone właśnie w pojęciu nauki i jej determinantów i które znalazły zastosowanie w teologii duchowości katolickiej. Autor zaakceptował tak wypracowane pojęcie nauki z jej determinantami, do których należą: przedmiot i cel, metoda oraz logiczna struktura poznania naukowego i opierając się na tak rozumianą naukę, podjął oryginalną próbę odpowiedzi na postawiony w tytule rozprawy problem metodologicznego statusu posoborowej teologii duchowości.

Rozdział pierwszy jest swoistym wprowadzeniem do istoty problemu rozprawy (ss. 23–54). Został w nim nakreślony podmiotowo-materialny wymiar posoborowej teologii duchowości. Ukazanie w nim środowiska badaczy uprawiających tę dyscyplinę naukową, całej jej struktury organizacyjnej oraz jej wymiaru materialnego w postaci publikacji i form przekazu wiedzy stanowi swego rodzaju historyczny kontekst dla danych źródłowych. Dopiero wprowadziwszy nas w ten kontekst podstawy źródłowej ks. doktor podjął w rozdziale drugim zagadnienie natury teologii duchowości (s. 55–79), stosując podstawową zasadę hermeneutyki, zgodnie z którą nazwa wskazuje na swój desygnat. Analiza semantyczna i rzeczoz-